

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота магістра

з теми: **«СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З
ДІТЬМИ»**

Виконала:

магістрантка 2 курсу, Sz1-M19 групи
спеціальності 232 Соціальне забезпечення

Наvloка Анастасія Володимирівна

Керівник:

Опалюк Т.Л., доктор педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки

і соціальної роботи

Рецензент:

Віннічук О.В., кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та філософії

Кам'янець-Подільський – 2020 рік

Зміст

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З ДІТЬМИ	8
1.1. Вивчення понять «соціальна адаптація», «внутрішньо переміщені особи» та «соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб» у вітчизняній та зарубіжній літературі.....	8
1.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення, що регламентує питання соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.....	17
1.3. Роль підтримки місцевих громад та установ щодо питань соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З ДІТЬМИ	33
2.1. Методика дослідження проблем та потреб внутрішньо переміщених осіб з дітьми.....	33
2.2. Мультидисциплінарний підхід у соціальній допомозі та адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.....	43
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З ДІТЬМИ	51
3.1. Загальний огляд програм соціальної роботи в ситуаціях вимушеної міграції (міжнародний досвід).....	51
3.2. Характеристика тренінгової програми соціально-психологічної адаптації «Діалог» для внутрішньо переміщених осіб з дітьми.....	55
3.3. Методичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо роботи внутрішньо переміщених осіб з дітьми.....	66
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	86

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ЗУ – закон України

КМУ – Кабінет Міністрів України

БПД – безоплатна правова допомога

БВПД – безоплатна вторинна правова допомога

ПФУ – Пенсійний фонд України

КПВВ – контрольний пункт в`їзду-виїзду

ООС – операція об`єднаних сил

ЦСССДМ – центр соціальних служб для сім`ї, дітей та молоді

ФСС – фахівець соціальної сфери

ФСР – фахівець соціальної роботи

ВСТУП

Актуальність теми. Бойові дії на Сході України спричинили глибокі зміни, які впливають на всі сфери життя громадян та суспільства в цілому. Особливо це стосується сімей, які змушені були покинути власні домівки та переїхати в інші міста для подальшого проживання. Внаслідок таких змін члени родини, близькі знаходяться під впливом зовнішнього та внутрішнього стресу, що порушує нормальний життєвий цикл та стан балансу сім'ї і ставить їх членів у вразливе становище.

Проблема соціальної підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми на сьогоднішній день стає все актуальнішою. Але нині не має чітко визначених проблем та потреб даної категорії сімей, які є необхідними умовами для здійснення кваліфікованої та успішної соціальної підтримки.

За оперативною інформацією, яку надає Міністерство соціальної політики України, з тимчасово окупованої території до інших регіонів переселено більш ніж 1,5 млн осіб. Сьогодні Україна увійшла в десятку країн, що мають найбільшу кількість ВПО, а відтак вирішення проблем вимушених переселенців не перестають виступати нагальним завданням і влади, і громадянського суспільства, і нарешті самих ВПО.

Дослідження проблем вимушених переселенців та можливі шляхи їх вирішення відбувається в різних галузях наукових знань – соціології, демографії, філософії, культурології, політології та, чи не найбільше, в психології (Н. Лебедева, К. Оберг, Ф. Василюк, О. Блинова, Т. Стефаненко, Ю. Платонов, В. Хесле, Н. Палагіна, Г. Солдатова, Л. Шайгерова, О. Шлягіна).

Дослідження особливостей переживань та психічних станів вимушених переселенців представлено в низці робіт: культурний шок – А. Furnham, S. Vochner, стрес акультурації – Р. Аніс, Дж. Бері, Дж. Вестермайер.

Проблема адаптації особистості в різних соціальних групах досліджувалася такими вченими як І. Георгієва, А. Хохлова. Різні аспекти соціально-психологічної

адаптації представлено в дослідженнях вітчизняних учених: Т. Титаренко (соціально-психологічна профілактика порушень адаптації), О. Блинова (взаємозв'язок психологічного благополуччя та успішності адаптації мігрантів), В. Середа, О. Міхеєва (мотиви, що спонукали до переміщення людей, серед яких або нестерпні умови проживання, що характерно для переселенців з Криму, або пряма загроза життю для переселенців зі сходу країни), М. Колодій (ставлення приймаючої громади до переселенців) та інші.

Чинники успішності входження вимушених переселенців до інших умов життя розглядали такі зарубіжні вчені як К. Уорд, Д. Беррі, У. Кім; наслідки можливої ізоляції вимушених переселенців досліджували О. Філіпова, Л. Ключникова, Т. Gurr. Специфіку соціально-психологічної адаптації вимушено переміщених осіб та психологічні проблеми з якими вони стикаються визначено в роботах О. Соколової, Л. Шайгерової, А. Furnham. Класифікацію чинників міжкультурної адаптації з виокремленням індивідуальних та групових факторів було розроблено Т. Стефаненко.

Психологічні, соціальні та культурні фактори, що впливають на наслідки міграції досить різноманітні та набули останнім часом детального вивчення в дослідженнях зарубіжних науковців (Р. Ейдер, М. Баркер, Ф. Нето), враховуючи які можна говорити про реальну можливість впливати на успішність адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Отже, актуальність означеної проблеми, її недостатня розробленість у сучасній соціологічній, психологічній, економічній теорії та практиці, визначені суперечності зумовили вибір теми дипломної роботи – *«Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб з дітьми»*.

Об'єктом дослідження є проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Предметом дослідження особливості соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Метою дослідження є науково-теоретичне та практичне вивчення соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

2. Проаналізувати нормативно-правове забезпечення та роль підтримки місцевих громад та установ щодо питань соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

3. Експериментальним шляхом дослідити проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

4. Розробити тренінгову програму соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

5. Представити методичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо роботи внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Методологічною основою дослідження є:

– теоретичні методи: аналіз літературних джерел щодо проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми; аналіз зарубіжного досвіду соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми; систематизація і узагальнення здобутої інформації з метою висвітлення основних вихідних положень експериментальної роботи;

– методи збору матеріалу (опитування-анкетування);

– методи емпіричного дослідження з метою перевірки ефективності обґрунтованих положень;

– методи математичної статистики та контент-аналізу для інтерпретації отриманих результатів дослідження;

– метод порівняльного і статистичного аналізу та графічні методи.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що матеріали дипломної роботи можуть використовуватися студентами при вивченні загальних

аспектів щодо соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми, а також фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Експериментальна база: Кам'янець-Подільський міський Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Хмельницька область).

Апробація результатів дослідження. Матеріали дипломної роботи магістра були апробовані на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 28 квітня 2020 року).

Дипломна робота магістра виконана на замовлення Кам'янець-Подільського міського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю: Особливості соціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей з дітьми. Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 28 квітня 2020 року) / [ред. колегія: Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк] Кам'янець-Подільський: видавець Ковальчук О. В., 2020. 132 с., С. 87-91, у співавторстві із науковим керівником.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, з них – 86 сторінок основного тексту. Список використаних джерел нараховує 87 позицій, 6 з яких іноземною мовою.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі зроблені теоретичні узагальнення основних результатів дослідження та представлено практичне розв'язання проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Результати проведеного дослідження свідчать про ефективність виконання поставлених завдань дослідження, що в свою чергу дає нам підстави для формулювання наступних *висновків*:

1. Здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Визначено, що соціальна адаптація – це інтеграційний показник стану людини, що відображає його можливості виконувати певні біосоціальні функції (Боярин Л.В.).

Згідно ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Різні аспекти соціально-психологічної адаптації представлено в дослідженнях вітчизняних учених: Т. Титаренко (соціально-психологічна профілактика порушень адаптації), О. Блинова (взаємозв'язок психологічного благополуччя та успішності адаптації мігрантів), В. Серета, О. Міхеєва (мотиви, що спонукали до переміщення людей, серед яких або нестерпні умови проживання, що характерно для переселенців з Криму, або пряма загроза життю для переселенців зі сходу країни), М. Колодій (ставлення приймаючої громади до переселенців) та інші.

2. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення та роль підтримки місцевих громад та установ щодо питань соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Встановлено, що питання, які стосуються внутрішньо переміщених осіб регулюються такими нормативно-правовими документами: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.), Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (2015 р.), Закон України «Про зайнятість населення» (2012 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» (2014 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки» (2015 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення діяльності прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, які перемістилися з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції» (2015 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» (2015 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» (2014 р.), розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» (2014 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» (2018 р.).

Визначено, що до кола суб'єктів, визначених Законом, на центральному та місцевому рівні належать: орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції; орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я; орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції; орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах освіти і науки; орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; громадські організації.

3. Експериментальним шляхом досліджено проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Констатувальний етап експериментального дослідження проводився нами у 2019 р. та складався з двох етапів: визначення потреб внутрішньо переміщених осіб з дітьми; вивчення проблем внутрішньо переміщених осіб з дітьми. Базою дослідження виступив Кам'янець-Подільський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Хмельницької області. В ході дослідження ми провели анкетування із внутрішньо переміщеними особами. Метою анкетування було визначення основних проблем та потреб респондентів, оцінки якості наданих їм послуг державними та громадськими організаціями та пропозицій членів сімей щодо надання соціальної підтримки. В анкетуванні взяло участь 47 членів сімей внутрішньо переміщених осіб, які перебувають на обліку у Кам'янець-Подільському Центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Проведене дослідження дало нам можливість визначити актуальні проблеми внутрішньо переміщених осіб, які ми об'єднали в чотири групи: психологічні проблеми; матеріально-побутові проблеми; проблеми з оформленням документів; проблеми з вихованням дітей. На підставі узагальнення отриманих результатів щодо потреб внутрішньо переміщених осіб з дітьми визначаємо такі основні потреби: інформаційні послуги, допомога в оформленні документів, забезпечення житлом, толерантне ставлення громадськості, відпочинок та оздоровлення для всієї родини.

4. Розроблено тренінгову програму соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

З метою організації соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми нами була розроблена та частково апробована комплексна тренінгова програма «Діалог». Метою комплексної тренінгової програми «Діалог» було покращити соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб з дітьми. Тривалість даної програми – 3 місяці, частота зустрічей – 1 раз в тиждень. Програма складається з 12 занять. 1 заняття розраховане на 1 год.

Цільова аудиторія – до експериментальної тренінгової програми «Діалог» були залучені всі бажаючі сім'ї, які брали участь у пілотному етапі нашого експерименту. Сформована експериментальна група у складі 21 сім'ї внутрішньо переміщених осіб. Заняття проходили на базі Кам'янець-Подільського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. До реалізації тренінгової програми «Діалог» були залучені юристи, психологи, соціальні працівники, сімейний лікар, представники поліції та Центру зайнятості.

У результаті участі у тренінговій програмі «Діалог» учасники мають засвоїли: зміст поняття внутрішньо переміщеної особи та порядок взяття її на облік; причини відмови у видачі довідки ВПО та скасування її дії; порядок призначення, контролю та припинення соціальних виплат; особливості призначення щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг, та одноразової грошової допомоги постраждалим особам і ВПО; порядок призначення соціальних стипендій; види субсидій для ВПО і порядок їх оформлення; житлові права ВПО; основи реалізації права на освіту, наявність пільг, квот і джерел фінансування; порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; особливості відновлення паспортів та інших документів ВПО.

5. Представлено методичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо роботи внутрішньо переміщених осіб з дітьми.

Серед основних рекомендацій ми визначили наступні: потрібно усвідомлювати, що людина має власний досвід, цінності і переконання, і слід з повагою до цього ставитися; людина, яка пережила стрес, може потребувати більше часу на прийняття певних складних обставин свого життя, і відповідно, виконання плану роботи іноді потребуватиме більше часу; доцільно пояснювати батькам, що вони мають у всьому допомагати дітям і підтримувати їх, слугувати прикладом; ВПО внаслідок збройного конфлікту могли пережити насильство, емоційні або фізичні знущання, тому вони потребують першочергової допомоги у подоланні наслідків таких подій. Подано поради для кейс-менеджерів та інших фахівців, які відвідують ВПО в місцях їх проживання/тимчасового перебування.

Проблема соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми не вичерпується проведеним магістерським дослідженням. Перспективними напрямками дослідження порушеної проблеми можуть стати: професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми внутрішньо переміщених осіб; вивчення досвіду роботи соціальних, медичних, освітніх закладів зарубіжних країн щодо проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб з дітьми; дослідженні та розробці технологій соціальної роботи та допомоги внутрішньо переміщеним особам; удосконалення соціального інструментарію для моніторингу та оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». – URL : [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>]
2. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : Постанова КМУ № 365 від 08.06.2016 р. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-п>.
3. Конвенція про поводження з військовополоненими [Електронний ресурс] : від 12.08.1949. Документ 995_153 // ООН. – URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] : Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. Документ 995_004 // Рада Європи. – URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон Верховної Ради України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. – URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>.
6. Міністерство соціальної політики України URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=167122&cat_id=107177.
7. Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України»: Постанова КМУ № 280 від 18.04.2018 р. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2018-п>.
8. Порядок виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України: Постанова КМУ від 18 квітня 2018 р. № 280. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2018-п>.
9. Порядок оформлення документів, що підтверджують громадянства України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України, затверджений Постановою КМУ від 04.06.2014 № 289. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/289-2014-п>.

10. Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам: Постанова КМУ від 8 червня 2016 р. №365. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-п>.

11. Порядок прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.05.2016 № 560. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0795-16>.

12. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова КМУ № 268 від 05.04.2018 р. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п>.

13. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо підтримки територій, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту на сході України : Постанова КМУ від 4 жовтня 2017 р. № 769. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2017-п>.

14. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 лютого – 15 травня 2018 року / Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, 2018. – 41 с. – URL : https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFevMay2018_UKRAINI AN.pdf.

15. Правові проблеми внутрішньо переміщених осіб, які вирішують фахівці системи БПД. – URL : <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pravovi-problemi-vnutrishno-peremischenih-osib-yaki-virishuyut-fahivtsi-sistemi-bpd>

16. Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей : методичні рекомендації для педагогів дошкільних навчальних закладів. К. : Агенство «Україна», 2016. 110 с.

17. Блинова О.Є. Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів. Актуальні проблеми психології, 2016. Том IX : Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 9. С. 58–66.

18. Блинова О. Є. Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів / О. Є. Блинова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Ін-ту психол. ім. Г. С. Костюка НАПН України. Т. IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 9. К. : Талком, 2016. С. 58-66.

19. Боярин Л.В. Теоретичний аналіз вивчення проблеми соціальної адаптації у психологічній літературі // Теоретичні і прикладні проблеми психології, № 3 (32) 2013. С. 54-60

20. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. Та CD) // Уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. К. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с. : іл.

21. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2016. 140 с. – URL : <http://ief.org.ua/docs/sr/295.pdf>. (дата звернення : 20.10.2019).

22. Внутрішньо переміщені особи: особливості реалізації прав та доступу до адміністративних послуг метод. посіб. для проведення тренінгів / авт. кол.: Т. А. Крушельницька, О. Ю. Матвєєва, В. А. Вершиніна [та ін.] ; за заг. ред. Т. А. Крушельницької, О. Ю. Матвєєвої. Київ : [б. в.], 2019. 240 с.

23. Войналович І. А. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Войналович, М. О. Кримова, Л. В. Щетініна // Інституційний репозитарій КНЕУ. – URL : <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf> (дата звернення : 25.11.2019).

24. Волченко Л. П. Особливості формування соціально-нормативних уявлень старшокласників в умовах суспільної кризи: [Монографія] / Л. П. Волченко, С. О. Гарькавець. Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 200 с.

- 25.** Волченко Л. П. Соціально-психологічні особливості подолання конфліктних ситуацій в середовищі старшокласників – досвід шкільної медіації / Л. П. Волченко // Теоретичні і прикладні проблеми психол. : зб. наук. праць СНУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 88-98.
- 26.** Внутренне перемещенные лица Електронний ресурс. – URL : <http://www.refworld.org.ru/idps.html> (дата звернення : 02.03.2020)
- 27.** Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності: [Монографія] / С. О. Гарькавець. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 175 с.
- 28.** Длугопольська Т.І. Роль міжнародних та громадських організацій у соціальній адаптації та інтеграції ВПО у приймаючі громади в Україні // Економіка та управління національним господарством. Випуск 27. 2018, С. 39-45
- 29.** Донченко О. А. Суспільство і особистість: особливості соціально-психологічної адаптації / О. А. Донченко // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. [Кол. монографія] / Під ред. М. О. Шульги. К.: Ін-т соціології НАН України, 1999. С. 492–500
- 30.** Дроговоз В. А. Патріотично-військове виховання студентської молоді в освітньо-виховному просторі університету : автореф. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. “Теорія і методика виховання” / В. А. Дроговоз / Східнослов’янський національний університет ім. Володимира Даля. Луганськ, 2010. 248 с.
- 31.** Дуля А. В., Веретенко Т. Г. Функціонування сімей учасників антитерористичної операції. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр., 2017. 1(316). С. 25–32.
- 32.** Експрес оцінка психологічного становища дітей в Донецькій області Електронний ресурс. – URL : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Rapid_Psychosocial_Assesment_of_Children_in_Donetsk_Oblast_ua.pdf (дата звернення : 12.09.2020)

- 33.** Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
- 34.** Завацька Н.Є. Особливості соціальної підтримки в осіб з різним ступенем соціальної адаптації / Н.Є. Завацька // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2010. Т. 8. Вип. 7. С. 90-105.
- 35.** Закірова С. Зміни нормативно-правової бази у сфері вдосконалення правового статусу і соціального становища внутрішньо переміщених осіб в Україні [Електронний ресурс] / С. Закірова // Громадська думка про правотворення, 2018. № 4 (148), С. 4–12. – URL : <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2018/4.pdf> (дата звернення : 14.11.2020)
- 36.** Збройний конфлікт в Україні: військова підтримка незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» з боку Російської Федерації / О. Гарбар, А. Конопкін, О. Кореньков, С. Мовчан, За ред.: О. Павліченко, О. Мартиненка / – К.: Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2018. 40 с. – URL : https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Vijskovapidtrymka_zvit-dlya-sajtu1.pdf. (дата звернення : 04.05.2020)
- 37.** Звіт за результатами моніторингу місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській та Харківській областях, 2016, с. 9. – URL : <http://vpl.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/> (дата звернення : 10.02.2020)
- 38.** Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, Квітень 2017 р. – с. 18. – URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_march_2017_ukr_new.pdf (дата звернення : 10.09.2019)
- 39.** Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, Квітень 2017 р. – с. 15. – URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_march_2017_ukr_new.pdf (дата звернення : 01.10.2019)

- 40.** Зінченко О.С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015 №4 (29). С.47-53
- 41.** Інноваційні підходи до організації медико-психологічної допомоги післятравматичного стресового розладу. Методичні рекомендації. УНДІССПН МОЗ України. Київ. 2014.
- 42.** Как помочь ребенку справиться с кризисом или стрессом. Дети, пережившие травму : руководство для взрослых / составитель – д-р Л. Р. Мошинская, по материалам лекции : Алан Коэн М. Sc. Хава Анкор М. А. и Мули Лахад Ph. D.
- 43.** Ковальчук Л. П., Вплив збойного конфлікту на жінок і чоловіків // Жінки. Мир. Безпека : інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери / Козуб Л. І, Левченко К. Б., Легенька М. М. Колектив авторів. Київ, 2017. 172 с.
- 44.** Конвенція про статус біженців 1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення 05.12.2019)
- 45.** Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : [навчальний посібник] / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. К. : Ніка-Центр, 2006. 580 с.
- 46.** Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь). – К.: НАН України, 2015. 363 с.
- 47.** Мазіна Н. Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. Вісник Маріупольського державного університету, Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2016. Вип. 12. С. 131-138.
- 48.** Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
- 49.** Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. Грані. 2015. № 8. С. 6-11.

50. Мілютіна К. Л. Психологія зміни життєвої стратегії особистості / К. Л. Мілютіна [Електронний ресурс]. – URL : [file://C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8FDownloads/pspo_2013_38\(2\)_9.pdf](file://C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8FDownloads/pspo_2013_38(2)_9.pdf) (дата звернення : 12.11.2020)

51. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі: міжнародний досвід та українські реалії : посібник. – К. : Міжнародний центр перспективних досліджень. 2016. 28 с. – URL: <http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/donetsk.pdf> (дата звернення : 12.11.2020)

52. Мюллер М. Якщо ви пережили психотравмуючу подію / пер. з англ. Д. Бусько; наук. ред. К. Явна. (Серія «Сам собі психотерапевт»). Львів: Свічадо, 2014. 120 с.

53. Наджафгулієв Рафіг Іслам огли. Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці : канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2013. 195 с.

54. Налчяджан А. А. Психологическая адаптация. Механизмы и стратегии / А. А. Налчяджан. М. : Эксмо, 2010. 368 с.

55. Овчарова Л. М., Пашкова Є. Р. Напрями соціальної роботи з адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні // REPORTER OF THE PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY Section: Socially-humanitarian sciences and public administration 2019. С. 42-47

56. Орбан-Лембрик Л. Е. Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви особистості / Л. Е. Орбан-Лембрик // Зб. наук. праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2008. Вип.13. Ч. 1. С. 3-15.

57. Оцінка проблем психологічної, соціально-економічної адаптації та інтеграції жінок з числа ВПО у нові громади (Вінницька, Львівська та Київська області). Київ-2017. – URL : https://mvs.gov.ua/upload/file/integration_of_female_idps_2017_ua_final.pdf (дата звернення : 17.06.2020)

58. Педагогічні та соціально-педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх працівників ОВС до роботи в екстремальних умовах : монографія / Т. Л. Білоус, С. М. Клімова, І. М. Трубавіна та ін. / за ред. Трубавіної І. М. Суми : ФОП Наталуха А. С., 2015. 174 с.

59. Педченко Г. М. Збройні сили України : від стабілізації до позитивних змін : [інтерв'ю] / Г. М. Педченко // Оборонний вісник центру воєнної політики та політики безпеки, 2010. № 12. С. 2-5.

60. Порівняльний аналіз стану соціально-економічної адаптації переселенців у громадах, що приймають / М. С. Філяк, Ю. Ю. Завадовська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2016. Вип. 8(1). с. 75. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8%281%29__19, (дата звернення 22.08.2020)

61. Практики громадських ініціатив. Допомога та підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні : збірка практик, створена та надрукована в рамках проекту ПРООН «Оперативне реагування на соціальні та економічні проблеми ВПО в Україні». Описи практик надані організаціями, що отримали підтримку в рамках конкурсу «Сприяння процесам відновлення життєдіяльності ВПО». 48 с.

62. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навч. посіб. / Нац. Акад.. ед.. наук України, Ін-т ед.. та політ. психології ; за наук. ед. Т. М. Титаренко. К. : Міленіум, 2011. 272 с.

63. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін. ; за ред. Волинець Л.С. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

64. Путінцев А.В., Пащенко Ю.Є. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2018, №9, С. 110-121

- 65.** Руководящие принципы по вопросам о перемещении лиц внутри страны. [Электронный ресурс] – URL : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml (дата звернення : 05.05.2020)
- 66.** Семигіна Т. В., Гусак Н. Є. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Український соціум. 2015. № 2. С. 65-72.
- 67.** Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. Митна справа. 2015. № 2(2.2). С. 154-159.
- 68.** Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
- 69.** Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська [та ін.]. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.
- 70.** Стан інтеграції та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні на прикладі Одеської області. – URL : <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/3-Stan-integratsiyi-ta-sotsialnoyi-adaptatsiyi-VPO-v-Ukrayini.pdf> (дата звернення : 16.10.2019)
- 71.** Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 р. від 15 листопада 2017 р. № 909-р: Розпорядження КМУ. URL : <http://mtot.gov.ua/5891-2> (дата звернення : 16.10.2019)
- 72.** Телелим В. М. Інноваційний розвиток військової освіти в Україні : становлення, проблеми, перспективи // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. К., 2011. Вип. 2. С. 177-187.

- 73.** Травма и психосоциальная помощь : практическое руководство, основанное на опыте НПО Грузии / Беберашвили З., Джавахишвили Д., Махашвили Н., Сарджвеладзе Н.; Норвежский Совет по Беженцам. – Тбилиси / Баку, 2001
- 74.** Трубавіна І.М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2015, № 8 (52), С. 434-446
- 75.** Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія та методика : монографія / І. М. Трубавіна. Харків : Нове слово, 2007. 395 с.
- 76.** Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч-метод. посібник / В. Л. Андрююнкowa, І. О. Бандурка, І. М. Трубавіна та ін. / за ред. Панка В. Г., Левченко К. Б., Трубавіної І. М. Київ : Агенство «Україна», 2015. 176 с.
- 77.** Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности в малых группах / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. [2-е изд. доп.]. М. : Психотерапия, 2009. 544 с.
- 78.** Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. 197 с.
- 79.** Шамрай В. О. Участь Збройних сил України в міжнародних миротворчих операціях / В. О. Шамрай, І. М. Коропатник // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права, 2004. №4. С. 236-242.
- 80.** Шишлюк М. О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців / М. О. Шишлюк // Трудове законодавство : шляхи реформування, 2013. С. 281-283.
- 81.** Ягупов В. В. Військова психологія [Текст] : підручник / В. В. Ягупов. К. : Тандем, 2004. 656 с.
- 82.** Children and war: Risk, resilience, and recovery / Development and Psychopathology, 24, 553-558 by kind permission of Cambridge University Press.

- 83.** Furnham A. Culture Shock : Psychological reactions to unfamiliar environments. / A. Furnham, S.Bochner. L.& N.Y., 1994. 240 c.
- 84.** Nikolajchuk M. The constituent elements of the mechanism of regulation of migration processes of the ruralpopulation // Regional'na ekonomika. 2005. Vol. 3, No. 37. P. 105-112.
- 85.** Vrečer N. Living in Limbo: Integration of Forced Migrants from Bosnia and Herzegovina in Slovenia. Journal of Refugee Studies. 2010. Vol. 23. № 4. P. 484–502.
- 86.** War Exposure Among Children From Bosnia-Herzegovina: Psychological Adjustment in a Community Sample / Patrick Smith, Sean Perrin, William Yule, Berima Hacam and Rune Stuvland // Journal of Traumatic Stress. April 2002. Vol. I S, No. 2. pp. 147-156 (Q 2002)
- 87.** Working with national or ethnic, religious and linguistic minorities and indigenous peoples in forced displacement / United Nations High Commissioner for Refugees. 2011.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ КЕЙС-МЕНЕДЖЕРА У РОБОТІ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ (ВПО)

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Основною метою діяльності кейс-менеджера є допомогти внутрішньо переміщеним особам, їхнім сім'ям та родичам оцінити й вирішити ситуацію, що склалася, визначити пріоритетні проблеми та доступні способи їх вирішення. Кейс-менеджер підтримує ВПО в спробах повернутися в свою громаду чи налагодити гідний рівень життя в новій громаді.

1.2. Основними принципами роботи кейс-менеджера в роботі з ВПО є дотримання прав людини, індивідуальний підхід, підхід «людина в оточенні», орієнтація послуг на потреби, врахування культурних та мовних особливостей, орієнтація на сильні сторони особистості, налагодження партнерських стосунків, застосування командного підходу у роботі.

1.3. Кейс-менеджер призначається на посаду та звільняється з неї керівником (директором) організації.

1.4. Кейс-менеджер безпосередньо підпорядковується керівнику (директору) організації.

1.5. У своїй діяльності кейс-менеджер керується чинним законодавством України.

1.6. Кейс-менеджер дотримується трудового розпорядку, встановленого в організації.

2. ЗАВДАННЯ ТА ОBOB'ЯЗКИ

2.1. Кейс-менеджер визначає базові потреби ВПО, використовуючи Форму первинної оцінки, та забезпечує надання необхідних послуг для їх задоволення. Здійснює прийом ВПО в організації, а також відвідує ВПО в місцях їх тимчасового перебування (вокзали, табори, санаторії, пункти роздачі гуманітарної допомоги,

лікарні тощо). Кейс-менеджер також інформує їх про наявні соціальні послуги, можливості кейс-менеджменту.

2.2. Разом з ВПО здійснює оцінку ситуації й потреб, наявних ресурсів та обмежень ВПО. Визначає медичні, житлові, юридичні, економічні, освітні, психологічні, соціальні та інформаційні потреби ВПО, використовуючи Форму оцінки потреб. Для оцінки ситуації й потреб проводить інтерв'ю (очно або телефоном) з ВПО, членами сім'ї та родичами.

2.3. Разом з ВПО визначає цілі роботи, розробляє Індивідуальний план, де вказуються необхідні заходи, відповідальні за їх виконання особи та терміни реалізації. При складанні Індивідуального плану заходів враховуються побажання ВПО та членів їхніх сімей, фінансове становище, місце проживання, фізичний і психічний стан, практичні навички ведення самостійного життя, професійна зайнятість.

2.4. Сприяє в отриманні необхідних послуг згідно з Індивідуальним планом заходів: забезпечення гуманітарною допомогою (продукти харчування, одяг, медикаменти), тимчасовим житлом, оформлення тимчасової реєстрації, відновлення документів, працевлаштування, проходження необхідних медичних обстежень та лікування, отримання психологічної допомоги, юридичних консультацій, оформлення державних виплат, влаштування дітей в заклади системи освіти тощо.

2.5. Сприяє реалізації законодавчо закріплених прав ВПО. Представляє, за необхідності, їх інтереси в державних та недержавних організаціях, закладах, установах. Інформує, роз'яснює правила, процедури та інструкції, допомагає в заповненні відповідних форм та в зборі документів, необхідних для отримання пільг, допомоги та послуг.

2.6. Залучає ресурси громади для реалізації прийнятого Індивідуального плану заходів. Мобілізує персональні ресурси ВПО, ресурси членів сім'ї та родичів.

2.7. Взаємодіє з іншими організаціями та фахівцями, які надають послуги, перенаправляє за необхідності ВПО для отримання послуг. Здійснює координацію

діяльності між установами, організаціями, що надають допомогу вимушено переміщеним особам.

2.8. Здійснює моніторинг в процесі кейс-менеджменту. Оцінює результативність виконання індивідуального плану заходів.

2.9. Веде професійні записи та готує відповідні звіти.

2.10. Дотримується місії, цінностей, етичних принципів соціальної роботи.

2.11. Працює у межах своєї компетентності, вдосконалюючи в процесі самоосвіти, на тренінгах, курсах підвищення кваліфікації навички застосування кейс-менеджменту у роботі з ВПО.

2.12. Отримує супервізію згідно з вимогами до її проведення.

2.13. Здійснює кейс-менеджмент з урахуванням, що максимальне навантаження становить 15 випадків.

2.14. Вживає заходів щодо збереження майна та інших цінностей, що передані йому/їй чи використовуються ним/нею в процесі здійснення професійної діяльності.

3. ПОВИНЕН знати

3.1. Становище, основні соціально-психологічні характеристики, проблеми та потреби ВПО в Україні.

3.2. Нормативно-правові акти, методичні документи, що регламентують соціальний захист та надання соціальних послуг ВПО.

3.3. Етичні принципи, теоретико-методологічні основи соціальної роботи.

3.4. Зміст та етапи кейс-менеджменту у роботі з ВПО.

3.5. Мережу організацій, які надають послуги в громаді.

3.6. Українську та російську мови.

ВМІТИ

3.7. Здійснювати інтерв'ювання й консультування різних соціально-економічних, культурно-етнічних груп ВПО.

3.8. Визначати базові потреби, надавати ВПО першу психологічну допомогу.

3.9. Здійснювати оцінку потреб ВПО, розробляти та впроваджувати індивідуальний план заходів, проводити моніторинг та оцінювання результатів роботи.

3.10. Здійснювати пошук та залучення ресурсів для вирішення проблем та задоволення потреб ВПО.

3.11. Розвивати спроможність ВПО самостійно долати складні життєві обставини.

3.12. Вести професійні записи та готувати необхідні звіти.

3.13. Користуватися необхідними для роботи комп'ютерними програмами.

4. ПРАВА

4.1. Кейс-менеджер користується правами, передбаченими чинним законодавством України про працю.

5. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

5.1. Кейс-менеджер відповідає за безпеку ВПО, мінімізацію можливих ризиків, своєчасне інформування відповідних посадових осіб чи організацій про їх наявність, реалізацію індивідуального плану заходів, дотримання чинного законодавства України та цієї посадової інструкції.

6. КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ

Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки («соціальна робота», «соціальна психологія», «соціальна педагогіка» чи інші суміжні напрями підготовки). Досвід роботи в соціальній сфері не менше 2 років.

7. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ (ЗВ'ЯЗКИ)

Кейс-менеджер узгоджує свою роботу з іншими фахівцями, залученими до кейс-менеджменту та підтримує робочі стосунки з надавачами послуг.